

EKONOMSKA KONFRONTACIJA SAD I KINE - KRAJ POSTOJEĆEG MEĐUNARODNOG EKONOMSKOG PORETKA

THE US - CHINA ECONOMIC CONFRONTATION AND THE END OF THE EXISTING INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER

Prof. dr Ivan Vujačić¹

Apstrakt: U radu se analizira ekonomska konfrontacija između SAD i Kine koja je produbljena posle trgovinskog rata i trgovinskog sporazuma sklopljenog između dve zemlje početkom 2020. godine. Dat je pregled američko-kineskih ekonomskih odnosa, trgovinskog rata i rezultata novog trgovinskog sporazuma. Osnovni zaključak je da je trgovinski rat, koji su pokrenule Sjedinjene Države uvođenjem i podizanjem carina, bio promašaj jer nije postigao zacrtane ciljeve i jer je naneo opšti ekonomski gubitak. Trgovinski rat je potkopao međunarodni ekonomski poredak tako što su značajno narušena pravila vođenja međunarodne trgovine. Da bi se suprotstavile onome što se smatra nepoštenom trgovinskom praksom u sistemu slobodne trgovine od strane Kine, SAD su usvojile sistem državnog upravljanja spoljnom trgovinom, a protiv toga su se do tada najdirektnije borile. SAD su pod Bajdenovom administracijom produbile konfrontaciju ograničavajući izvoz mikročipova i drugih naprednih tehnologija u Kinu. Promena narativa u SAD u vezi

¹ Univerzitet u Beogradu – Ekonomski fakultet. E-mail: ivan.vujacic@ekof.bg.ac.rs.

funkcionisanja svetske privrede vode institucionalnim promenama koje će ozvaničiti kraj postojećeg međunarodnog ekonomskeg poretka.

Ključne reči: *SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE, KINA, TRGOVINSKI RAT, MEĐUNARODNA PRIVREDA.*

JEL klasifikacija : F4, F5, F6.

Abstract:*The paper analyzes the confrontation between the United States and China which deepend after the recent trade war and the trade deal between the two countries at the beginning of 2020. The paper gives an overview of U.S. – China economic relations, the trade war and the results of the new trade deal. The general conclusion is that the trade war initiated by the United States through the introduction and raising of tariffs was a failure that caused general economic loss. The trade war undermined the international economic order as the rules of conduct of international trade were seriously infringed on. In order to oppose what they considered to be unfair trade practices by China, the U.S. adopted state managed foreign trade which they were directly struggling against up to that point.. Under the Biden administration the US has deepened the confrontation by restricting the exports of microchips and other advanced technology to China. The changing narrative in the U.S. regarding the functioning of the world economy will lead in due to time to institutional changes which will make the end of the existing international economic order official.*

Keywords: *UNITED STATES OF AMERICA, CHINA, TRADE WAR, WORLD ECONOMY.*

JEL classification : F4, F5, F6.

1. UVOD

Dok nastaje ovaj tekst svetsku štampu pune vesti o opasnostima konfrontacije SAD i Kine koja može prevazići ekonomsku sferu. Rasprave su se, do skora, vodile u vezi trgovinskog rata između ove dve zemlje. Taj trgovinski rat je trebalo da se okonča trgovinskim sporazumom koji je potpisan januara

2020. neposredno pre inauguracije Bajdenove administracije. Umesto toga, eskalirale je konfrontacija kako u ekonomskoj tako i u drugim sferama. U maju ove godine, Henri Kisindžer je upozorio da ćemo se, ukoliko u narednih pet do deset godina ne dođe do elementarnog razumevanja između SAD i Kine o regulaciji veštačke inteligencije i uspostavljanja odnosa minimalnog poverenja (obe ove stvari trenutno izgledaju nedostižno), najverovatnije suočiti sa vojnim sukobom ove dve zemlje sa nesagledivim posledicama.² Kako je došlo do ovoga? Da bi odgovorili na ovo pitanje, neophodan je kratak osvrt na ekonomsku dinamiku u okviru ovih zemalja i njihovu interakciju u prve dve decenije 21. veka.

SAD su bile jedina supersila i neprikosnoveni lider NATO-a, najveća ekonomija, šampion slobodne trgovine, multilateralnih institucija (Međunarodni monetarni fond - MME, Svetska banka, Svetska Trgovinska Organizacija STO) i globalizacije zasnovane na viziji liberalnog svetskog poretka koji se širi. U nekim slučajevima međunarodna pravila su prekršena, neka rastegnuta, a neka pogažena, ali sveukupno je postojalo uverenje da liberalni poredak nema pravu alternativu i da su SAD glavni kreator tog poretka. Američka preokupacija je bila očuvanje tog poretka. SAD su ga širile uvođenjem Kine u STO (2001.).

Događaji od 11. septembra 2001. bili su okidač niza događaja koji su suštinski promenili dotadašnju stvarnost. Usledili su ratovi koje su SAD vodile (Avganistan, Irak), ali se zadržala osnovna nit američke politike u vidu zagovaranja i podrške globalizacije.

Finansijska kriza iz 2008., uzrok čiji je deregulacija finansijskih tržišta u SAD, dovela je do recesije koja je takođe razotkrila slabosti EU, a posebno evrozone. Iznad svega, ova kriza je dovelo do gubitka vere u anglosaksonsku verziju kapitalizma, model koji su mnoge zemlje u svetu do tada pokušavale da oponašaju. U spoljnoj politici je Obamina administracija najavila „zaokret ka Aziji“ i pregovarala o Trans-pacifičkom partnerstvu (Trans Pacific Partnership -TPP), regionalnom trgovinskom sporazumu koji bi uključivao zemlje koje čine 40% svetskog BDP-a, ali isključujući Kinu i Indiju. Štaviše, ovaj dogovor je doveden do kraja i pred ratifikaciju u američkim zakonodavnim telima. Jednom rečju, podrška globalizaciji i liberalnom svetskom poretku je i dalje ubedljivo bila dominantna ideologija američke političke

² Henry Kissinger, Interview, *Economist*, May 20, 2023. str.19.

elite. U tom svetlu, uz izvesne zamerke na neke aspekte kineskog delovanja u okviru međunarodnog ekonomskog poretka, Kina je i dalje figurirala kao partner, a ne kao suparnik SAD. Ovo viđenje Kine se bitno promenilo sa dolaskom Trampove administracije. Razlozi i argumenti za ovu promenu biće razmatrani nešto kasnije.

U poslednje dve decenije je došlo do dubokih promena unutar Kine, kao i značajnog uticaja kineskog uspona na ostatak sveta. Kombinacija rasta zasnovanog na višku radne snage, stranih direktnih investicija (SDI) i rasta na osnovu izvoza ne bi mogla biti moguća bez ekonomskih reformi. U početku stidljive i puzajuće, ove reforme su dovele do dominacije tržišne ekonomije i rastućeg privatnog sektora. Neviđeno visoke stope rasta tako velike zemlje u tako dugom vremenskom periodu nisu mogle a da ne ostave veliki trag na svetsku privredu. Rezultati ovog rekordnog rasta su brojni, a najvažniji je da je Kinu učinio drugom svetskom ekonomijom u nominalnim iznosima BDP-a (i prvom po paritetu kupovne moći), te da je podigao 800 miliona stanovnika Kine preko praga apsolutnog siromaštva. Kina je postala vodeći trgovinski partner za većinu zemalja u svetu uključujući i EU. Naravno, manifestovali su se i brojni problemi od pojave velike nejednalosti preko velikih regionalnih razlika i visoke unutrašnje migracije, prvih finansijskih kriza sve do ekoloških katastrofa. Među dugoročne probleme svakako spada i predstojeći demografski pad. Pa ipak, uspon Kine se mora oceniti kao ekonomski uspeh bez presedana u poslednjih pola veka.

2. EKONOMSKA INTERAKCIJA SAD I KINE DO TRGOVINSKOG RATA

Tokom prve dve decenije 21. veka, ekonomski odnosi između SAD i Kine su se razvijali neviđenom brzinom. Prvi i najočigledniji dokaz ove trvdnje je uspon Kine kao trgovinskog partnera Sjedinjenih Država. Kina je 1980. godine bila 24. trgovinski partner SAD, 16. po izvozu u Kinu i 36. po uvozu robe iz Kine. U 2017. Kina je bila ubedljivo najveći američki trgovinski partner, zauzimajući treće mesto u izvozu SAD i prvo u uvozu robe iz Kine³.

³ Congressional Research Service, China - U.S. Trade Issues (updated July 2018) RL33536 , <https://crsreports.congress.gov str.2>.

Ovu ekspanziju robne razmene obeležili su sve veći trgovinski deficiti SAD kao što je prikazano u sledećoj tabeli.

Tabela 1. *Robna razmena SAD i Kine (1980-2017 -milijarde \$)*

Godina	SAD izvoz	SAD uvoz	SAD trgovinski bilans sa Kinom
1980	3.8	1.1	+2.7
1990	4.8	15.2	-10.4
2000	16.3	100.1	-83.8
2010	91.9	365.0	-273.0
2011	104.1	399.4	-295.3
2012	110.5	425.6	-315.1
2013	121.7	440.4	-318.7
2014	123.7	468.5	-344.8
2015	115.9	483.2	-367.3
2016	115.6	462.6	-347.0
2017	130.4	505.6	-375.2

Izvor: U.S. International Trade Commission (USITC) Data Web

Pet najvećih američkih izvoznih roba u Kinu u 2017. bili su: (1) proizvodi za vazduhoplovstvo (uglavnom civilni avioni i delovi); (2) uljarica i žitarice (uglavnom soja); (3) motorna vozila; (4) poluprovodnici i elektronske komponente i (5) otpaci i ostaci. Kina je bila drugo najveće američko izvozno tržište poljoprivrednih proizvoda u vrednosti od 19,6 milijardi dolara, od čega 63% od izvoza soje u 2017. Pet najvećih američkih uvoznih roba iz Kine u 2017. bili su: (1) komunikaciona oprema; (2) računarska oprema; (3) raznovrsni proizvodi (kao što su igračke i igre); (4) odeća; i (5) poluprovodnici i druge elektronske komponente. Kina je takođe, bila četvrti najveći izvoznik poljoprivrednih proizvoda u SAD u vrednosti od 4,5 milijardi dolara u 2017.⁴

Direktne investicije američkih multinacionalnih kompanija u Kinu, kao i ulaganja kineskih kompanija u američku ekonomiju su takođe imale snažnu dinamiku. Ipak, najvažnija kineska ulaganja u SAD su u kupovinu državnih obveznica.

Kineske investicije u SAD se uglavnom sastoje od držanja hartija od vrednosti američkog trezora (ministarstva finansija) koje su dostigle 1,325

⁴ ibid.str.3-4.

milijardi dolara na kraju 2017. Ako tome dodamo vladine agencije SAD (kao što su Freddie Mac i Fannie Mae) hartije od vrednosti, korporativne hartije od vrednosti i akcije, kineska ulaganja u javne i privatne hartije od vrednosti SAD iznosila su 1,54 biliona dolara u 2017.⁵ Kina je do izbivanja trgovinskog rata između Kine i SAD bila drugi najveći strani vlasnik hartija od vrednosti američke države (posle Japana). Dinamika kineske kupovine hartija od vrednosti američkog državnog duga data je u sledećoj tabeli.

Tabela 2. *Državne obveznice SAD u posedu Kine: 2002-2017(milijarde \$)*

Godina	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Kina milijarde\$	118	223	397	727	1,160	1,203	1,244	1,058	1,185
Kina % ukupnog stranog vlasništva	9.6%	12.1%	18.9%	23.6%	26.1%	23.0%	21.7%	17.6%	18.7%

Izvor: U.S. Department of the Treasury, Treasury International Capital System Data - Foreign Holders of U.S. Debt Napomena: Podaci isključuju Hong Kong i Makao koji se tretiraju odvojeno. Dodavanje Hong Konga (139 milijardi dolara) i Makaa (1,13 milijardi dolara) dovelo bi ukupno do 1,325 milijardi dolara na kraju 2017. godine, a procenat na 21% svog stranog vlasništva američkih obveznica.

Tokovi stranih direktnih investicija (SDI) i iz Kine i iz SAD su prirodno manji (jer su strane direktne investicije uvek manji od portfolio investicija), ali i prilično kontroverzni u smislu merenja. Zvanične brojke koje američka vlada koristi potiču od vladina agencije Biroa za ekonomske analize (BEA). Prema podacima BEA fond američkih SDI u Kini iznosio je 116,5 milijardi dolara, dok je fond kineskih SDI u Sjedinjenim Državama bio 60,2 milijarde dolara. U 2018. Kina je činila 1,4% ukupnog fonda SDI u Sjedinjenim Državama⁶.

S druge, Rhodium Group (RG), privatna konsultantska firma, osporava podatke iz zvaničnih izvora BEA i kineske vlade tvrdeći da oni ne odražavaju tačno vrednosti SDI u dve zemlje. Jedan od glavnih razloga za to je što se ne uzimaju u obzir tokovi stranih direktnih investicija SAD i Kine od strane kompanija koje ulažu posredstvom trećih zemalja. Da bi se ovo uzelo u obzir, RG je razvio sopstvenu bazu podataka zasnovanu na

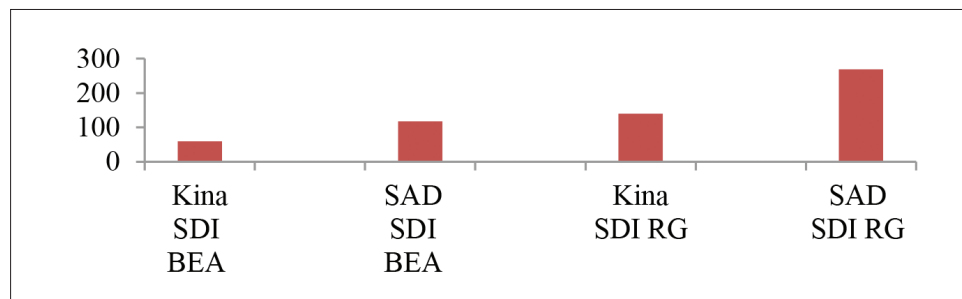
⁵ U.S. Department of the Treasury, Treasury International Capital System Data - Foreign Holders of U.S. Debt, <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>.

⁶ Bureau of Economic Analysis, International trade and investment by country and industry, <https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/direct-investment-country-and-industry>.

transakcijama investicija američkih i kineskih firmi korišćenjem komercijalnih baza podataka i novinske izveštaje. RG je procenila da kumulativni fond kineskih SDI u Sjedinjenim Državama iznosi 140,5 milijardi dolara, a da fond američkih SDI u Kini iznosi 269,6 milijardi dolara. Drugim rečima, RG smatra da su fondovi SDI obe zemlje u privredama ove druge više nego duplo veći nego što se tvrdi u zvaničnim procenama⁷. Grafik 1 ovo ilustruje.

Kina je takođe prisutna na američkom tržištu nekretnina. Kumulativni iznos kineskih investicija u nekretnine u SAD od 2010. do kraja 2018. bio je 181 milijardu dolara.⁸

Grafik 1. Procena SAD fonda SDI u Kinu i fonda SDI Kine u SAD od strane BEA and RG (2018 – milijarde \$)

Izvor: Bureau of Economic Analysis, International trade and investment by country and industry, <https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/direct-investment-country-and-industry> i Rhodium Group, Us-China-direct-investment-trends, <https://rhg.com/research/two-way-street-2019-update-us-china-direct-investment-trends/>.

Glavne karakteristike ekonomske interakcije između Kine i SAD bile su rastući trgovinski deficit SAD sa Kinom, velike američke investicije u Kinu i pojavljivanje Kine kao drugog najvećeg stranog vlasnika državnog duga SAD. Zbog kineske kupovine američkog duga, SAD je omogućeno da lakše nastave sa finansiranjem svog budžetskog i platnobilansnog deficita kroz jeftino zaduživanje. SAD su u dugom periodu imale i veoma nisku inflaciju zbog niskih cena potrošačkih i drugih proizvoda uvezenih iz Kine.

⁷ Rhodium Group, Us-China-direct-investment-trends, <https://rhg.com/research/two-way-street-2019-update-us-china-direct-investment-trends/>.

⁸ Congressional Research Service, China - U.S. Trade Issues (updated July 2018), RL33536 <https://crsreports.congress.gov>. str.20.

Sa svoje strane, multinacionalne kompanije sa sedištem u SAD i druge multinacionalne kompanije ostvarile su velike investicije u Kinu profitirajući od niskih troškova radne snage u dužem periodu. One su istovremeno profitirale od prodaje naogromnom kineskom tržištu pošto je životni standard u Kini bio u stalnom porastu u poslednjih četrdeset godina. Konačno, multinacionalne kompanije su zadržale svoju konkurentnost i verovatno ostvarile ogroman profit od izvoza njihovih proizvoda iz Kine u EU i Severnu Ameriku. Teško je proceniti njihove ukupne koristi, ali bi trebalo da bude očigledno da se značajan procenat izvoza iz Kine može pripisati multinacionalnim kompanijama, uključujući i one sa sedištem u SAD. Stopa prinosa od investicija (return on investment ROI) američkih multinacionalnih kompanija iznosila je čak 12,5% u Kini, za razliku od 7,8% u drugim zemljama u 2017. Noviji izveštaji ukazuju na to da usled pojave tenzija između Kine i SAD, kao i zbog nove strane konkurencije koja dovodi u pitanje poziciju Kine, ove stope prinosa na investicije iznose 11,2% odnosno 8,9% respektivno. Može se sa velikom izvesnošću zaključiti da su investicije u Kinu tokom godina bile znatno profitabilnije za multinacionalne kompanije nego što su to bile njihove investicije u druge delove svet⁹

Intenziviranje ovakvog odnosa između SAD i Kine gde je Kina banker, a SAD klijent kao bankarom i SAD, Nill Ferguson nazvao je „CHimerica“ (od kombinacije imena država China i America)¹⁰. Međutim, odnos je nešto složeniji nego što ga je on opisao. Nije bio zasnovan samo na kreditiranju jer je kineski motiv za kupovinu američkog duga bio podsticanje potrošnje u SAD iz strateških razloga. Kinezi su s pravom pretpostavljali da rastuća američka potrošnja vodi rastu kineskog izvoza. Sa svoje strane, visok rast izvoza doprinosi ne samo ukupnom rastu Kine, već i pruža multinacionalnim kompanijama podsticaj da investiraju u Kinu kako bi podstakli sopstveni rast kroz proizvodnju robe za izvoz namernjen kupcima u SAD ili ostatku sveta. To je samo-pojačavajući krug podsticaja koji ne samo da obezbeđuje rast Kini, već i unapređuje njenu ekonomiju, doprinosi njenom

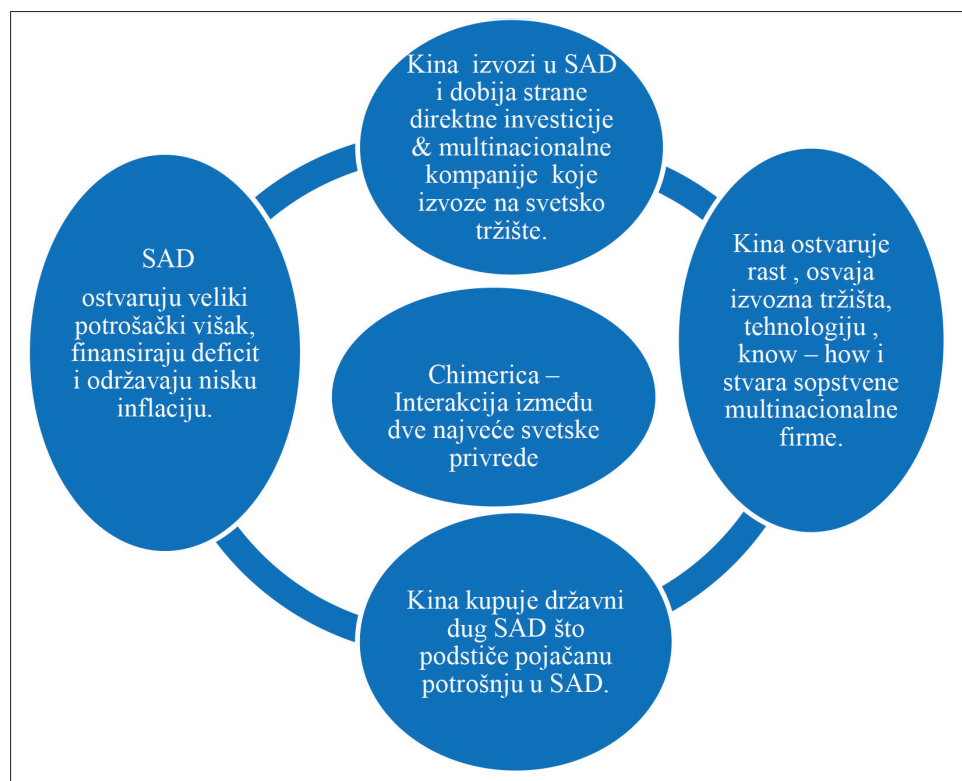
⁹ Flannery, R., Multinationals' Investment Returns In China Beat Their Global Average, *Forbes*, Oct 20th 2019, <https://www.forbes.com/sites/russellflannery/2019/10/20/multinationals-investment-returns-in-china-beat-their-global-average/#9605b592243a> .

¹⁰ Ferguson N., "U.S.-China Cooperation Is Critical to Global Economic Health". *The Washington Post*, November 17th 2008, <https://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2008/11/16/AR2008111601736.html> .

tehnološkom napretku i rezultira visokim prinosima za multinacionalne kompanije. Ujedno Kina uz tehnološki napredak stvara sopstvene multinacionalne kompanije koje se pojavljuju ko značajni akteri na svestkom tržištu. Na ovaj način, kako zbog izuzetno dinamičnog rasta tako i narastajuće veličine sopstvenog tržišta Kina postaje najveći dobitnik procesa globalizacije. Iza Kine na listi dobitnika slede multuinacionalne kompanije, a iza njih potrošači u SAD i razvijenom delu sveta.

Sprega interakcije između SAD i Kine koja se samo-osnažuje je ilustrovan na Grafiku 2.

Grafik 2 : *Chimerica*

S obzirom na to da su opisane koristi od ovog odnosa za oba partnera značajne, moglobi se zaključiti da rušenje ili ugrožavanje ovog tipa ekonomske interakcije i međuzavisnosti može biti izuzetno štetno i isuviše rizično za političke aktere, pa samim tim i iracionalno. Sa aspekta teorije racionalnog

aktera u političkim naukama, sukob koji bi ugrozio ovaj tip interakcije bi bio malo verovatan. No, trebalo bi se podsetiti čuvene knjige Normana Endžela “Velika iluzija” koja je objavljena uoči I svetskog rata i kao bestseller doživela više izdanja.¹¹ U njoj se tvrdilo da je svet toliko ekonomski povezan trgovinom, investicijama, međunarodnim finansijama i velikim koncernima i trustovima, te da će ova isprepletenost (prva moderna globalizacija) bitno smanjiti izgleda za rat između velikih sila. Znamo šta se desilo.

S druge strane, je bilo nerealno pretpostaviti da bi ovaj tip ekonomske interakcije mogao da ostane neizmenjeno na duži rok. Do promena u ovom odnosu je moralo da dođe kako su se troškovi rada u Kini povećavali zbog sve većeg BDP-a per capita. Osim toga, opšti ekonomski razvoj pomerao je kinesku industriju ka sve sofisticiranijim proizvodima, uključujući i one koji su zasnovani na visokoj tehnologiji. Ovi trendovi u kombinaciji sa pojavom kineskih multinacionalnih kompanija na globalnom nivou nužno bi pozicionirali Kinu kao ozbiljnog konkurenta SAD. Ono što je ubrzalo početak konfrontacije između SAD i Kine, po mom mišljenju, bila je finansijska kriza 2008.

Tačno je da su i pre toga SAD pokrenule izvesna pitanja u pogledu ekonomskih odnosa sa Kinom. Najvažnije je bilo veličina bilateralnog trgovinskog deficita koji je percipiran kao rezultat nepoštene prakse (nepoštovanje pravila STO) i (u poslednje vreme manje) potcenjene kineske valute. Štaviše, identifikovane su i kineske restriktivne prakse u vezi sa američkim izvozom u Kinu. Pored toga, SAD su pokazale nezadovoljstvo kineskim preprekama za ulazak stranih investicija u određene sektore (npr. finansije) i neadekvatnom zaštitom prava intelektualne svojine. Sve veći uvoz iz Kine se u javnosti počeo percipirati kao uzrok gubitka radnih mesta u američkoj industriji. Istovremeno, počele su optužbe da Kina prisiljava američke kompanije na transfer tehnologije u okviru zajedničkih ulaganja. Postoje i druga važna i manje važna pitanja koja su se postavljala tokom godina, ali su u političkoj kampanji uoči predsedničkih izbora u SAD 2016. godine sva ona izbila u prvi plan na mnogo energičniji (i agresivniji) način nego ranije. Većina ovih pitanja služiće kao glavni eksplicitno navedeni razlozi za trgovinski rat koji je Trampova administracija pokrenula 2018.godine.

¹¹ Angell Norman, *The Great Illusion*, Putman & Sons, London, (1910).

3. TRGOVINSKI RAT IZMEĐU SAD I KINE - ŠTETE BEZ KORISTI

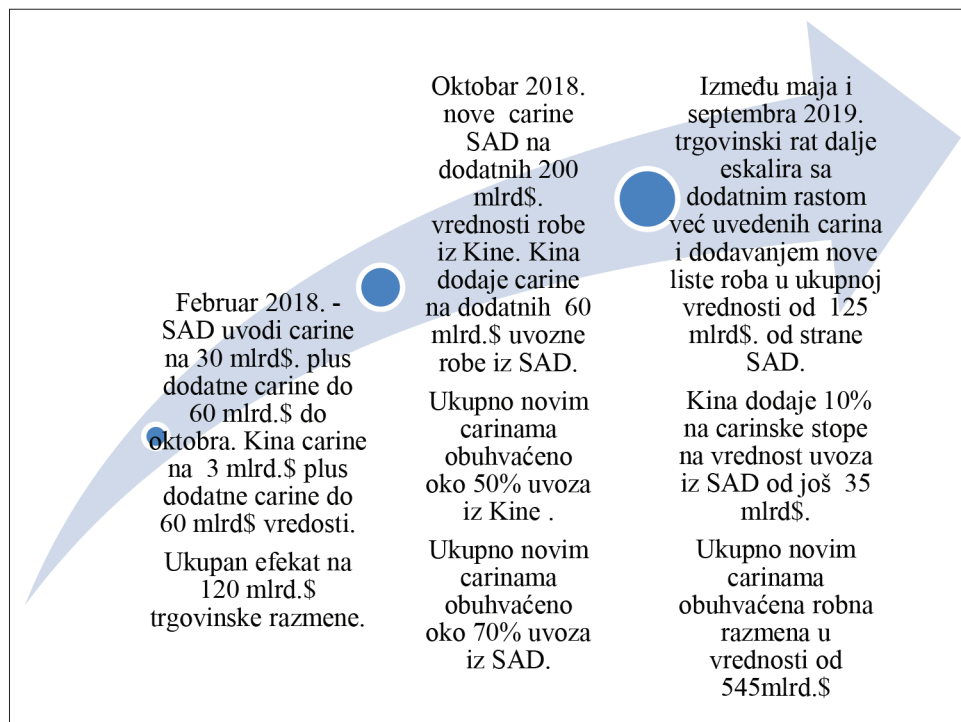
Trgovinski rat je bio u pripremi u dužem vremenskom periodu imajući u vidu da je predsednik Tramp došao na vlast obećavajući da će uvesti carine na uvoz iz Kine u cilju postizanja trgovinskog sporazuma koji bi ublažio neke od problema za koje se smatralo da su uzrokovani trgovinskim deficitom. Očekivani ishodi su bili ravnopravniji i uravnoteženiji izvoz i uvoz između dve zemlje, očuvanje radnih mesta u industriji u SAD i bolje mogućnosti za američki izvoz i ulaganja u Kinu. Stanovište Trampove administracije je bilo da bi se na ovaj način doprinelo uravnoteženijm ekonomskim odnosima.

Trgovinski rat je počeo u februaru 2018. godine povećanjem carina SAD na solarne panele i mašine za pranje veša, nakon čega je usledilo povećanje carina na čelik i aluminijum. U tom trenutku, nove američke mere su uticale na uvoz od oko 30 milijardi dolara. Kina je odgovorila prilično stidljivo podizanjem carina na uvoz iz SAD na robu u vrednosti od 3 milijarde dolara. Do oktobra su SAD uvele nove mere koje utiču na 60 milijardi dolara, a Kina je uzvratila sa kratkim zakašnjenjem merama koje pogađaju vrednost američkog izvoza u iznosu od 60 milijardi dolara. Obe zemlje su podigle carine na 25% u ovom paketu mera. U oktobru je vrednost robe pogođene novim carinama proširena od strane SAD i porasla na dodatnih 200 milijardi dolara uvezene robe iz Kine, a Kina je uzvratila proširenjem polja novih carina na 60 milijardi dolara vrednosti robe uvezene iz SAD. Obe zemlje su odredile carinske stope na 10% u ovim novim domenima trgovine. Konačno, od maja 2019. SAD u nekoliko povećanja stavljaju dodatne carine na robu u vrednosti od prethodnih 200 milijardi dolara, a Kina uzvraća carinama na deo prethodne liste od 60 milijardi dolara vrednosti robe uvezene iz Sjedinjenih Država. Carine su porasle do 25 odsto. U septembru 2019. SAD dodaju carine od 15% na dodatnih 125 milijardi dolara uvezene robe iz Kine. Kina uzvraća carinama od 10% na dodatnih 35 milijardi dolara vrednosti robe koju uvozi iz SAD¹². Do kraja 2018. američke carine

¹² Bown, C., Kolb M., (Updated January 15, 2020), "Trump's Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide" Peterson Institute for International Economics, Washington D.C. <https://www.piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-trade-war-china-date-guide> .

su uticale na 50% uvoza iz Kine, dok su carine kineske odmazde uticale na 70% izvoza iz SAD u Kinu. U 2018, prosečne carine na američki uvoz iz Kine porasle su sa 3 na 12%, a prosečne carine na uvoz američke robe u Kinu sa 10 na preko 18% ¹³. Ove brojke su proseci i samo su ilustracija, jer su SAD preduzele druge antidampinške i posebne mere zaštite prethodnih godina. Nedostatak prostora onemogućava dalju diskusiju o ovim temama. Konačno, da su carine kojima je pretilo da stupe na snagu u decembru 2019. godine bile uvedene, kao i uzvratne mere Kine, skoro sva trgovina između dve zemlje bila bi pokrivena novim carinama. Ukupne cifre i dinamika eskalacije su zapanjujuće kao što je prikazano na Grafiku3

Grafik 3: Eskalacija carina na vrednost robe od strane SAD i Kine (2018-2019)

¹³ Bown, C., (April 2019) "The 2018 US-China Trade Conflict After 40 Years of Special Protection" Peterson Institute for International Economics, Washington D.C. <https://www.piie.com/publications/working-papers/2018-us-china-trade-conflict-after-40-years-special-protection> .

Novi trgovinski sporazum nije suspendovao carine koje su bile uvedene, ostavljajući ovu problematiku za dalje pregovore u zavisnosti od implementacije dogovora. Pre nego što opišemo rezultate trgovinskog rata, potrebno je detaljnije sagledati neke podatke, značenje deficita, te ciljeve ove konfrontacije.

Prvo, ako je fokus na bilateralnoj trgovini između SAD i Kine, treba imati na umu da su se do sada prikazani podaci odnosili na robnu razmenu. Treba napomenuti da i SAD i Kina međusobno trguju uslugama i da ta trgovina nije mala. SAD imaju suficit sa svoja prva četiri trgovinska partnera u uslugama. Kina je treći trgovinski partner za američki izvoz i osmi trgovinski partner u uvozu usluga. U 2017, SAD su imale suficit od 40 milijardi dolara sa Kinom u trgovini uslugama¹⁴. Ovo je takođe daleko najveći suficit u trgovini uslugama SAD nego sa bilo kojim drugim trgovinskim partnerom. Ako je fokus na bilateralnoj trgovini, ovo bi trebalo oduzeti i za toliko umanjiti deficit. Štaviše, osim ako se ukupna spoljnotrgovinska razmena ne odvija između dve zemlje, trgovinski deficiti ne treba smatrati bilateralnim. U tom posebnom teorijskom slučaju, carine bi smanjile deficit, povećale državni prihod, dovele do gubitka potrošačkog viška, povećale proizvođački višak i dovele do izvesnog gubitka društvenog blagostanja. Ovo je zaključak elementarnog i redukovanog modela. Međutim, u sistemu u kojem učestvuje veći broj zemalja, rezultat povećanja carina prema pojedinoj zemlji bi sa velikom dozom verovatnoće doveo do supstitucije uvoza robom iz drugih zemalja kojima restriktivne mere nisu uvedene. Drugim rečima, došlo bi do poznatog efekta skretanja trgovine. Skretanje trgovine bi delovalo protiv značajnog smanjenja deficita (ako bi do njega uopšte došlo). Osim toga, skretanje trgovine ne bi dovelo do ostvarenja značajnih državnih prihoda od carina, ali bi sasvim sigurno rezultiralo gubitkom potrošačkog viška. Naravno, podrazumeva se da bi strana država na koju su uperene nove carinske mere, uzvratila sličnim merama.

Ne treba da čudi što se sve ovo i dogodilo. Mada se može tvrditi da nije bilo vremena da carine utiču na trgovinu, krajem 2018. godine trgovinski deficit SAD sa Kinom je zapravo porastao na 419 milijardi dolara. Ovo se takođe može objasniti pojačanim uvoza kako bi se predupredio efekat očekivanog povećanja carina. Kada su carine počele da deluju, bilateralni

¹⁴ Congressional Research Service, China - U.S. Trade Issues , op.cit. str.8.

trgovinski deficit SAD sa Kinom pao je na 346 milijardi dolara, što je smanjenje od 18% u odnosu na 2018, ali samo 8% manje u odnosu na 2017. U poređenju sa 2017, američki izvoz u Kinu je smanjen za 18 %, dok je uvoz iz Kine smanjen za 11 %. Međutim, ukupan trgovinski deficit SAD sa ostatkom sveta bio je samo 20 milijardi dolara manji (ili 2,5%) nego u 2018. i 60 milijardi dolara veći (7,5%) nego u 2017. Ukratko, ceo trgovinski rat je praktično doveo do minimalnog smanjenje trgovinskog deficita SAD sa svetom¹⁵. Očigledan razlog je skretanje trgovine koje je dovelo do povećanja uvoza iz drugih zemalja koje nisu pogođene carinama, ali je taj uvoz ostvaren po višim cenama.

U 2018. efekti carina su bili generalno negativni za Sjedinjene Države. Povećanje prihoda od carina nije kompenzovalo gubitak potrošačkog viška usled viših cena i gubitka društvenog blagostanja. Istina, ukupan gubitak je bio mali, ali ipak gubitak¹⁶. Drugim rečima, veći deo efekta povećanja cena prebačen je na potrošače u SAD. Ukupan pad američkog uvoza robe iz Kine koja je bila pogođena carinama nedavno je procenjen na 25%. Došlo je do preusmeravanja trgovine najvećim delom u korist Tajvana, Vijetnama, Meksika i Evropske unije¹⁷. Posmatrajući uzvratne mere Kine, treba napomenuti da su one bile usmerene na izvoz poljoprivrednih proizvoda SAD u vrednosti od 19 milijardi dolara. Ovaj izvoz je prepolovljen, ali su poljoprivrednici direktno oštećeni od strane Trampove administracije.

Trgovinski rat nije okončan, već je postignut privremeni sporazum koji je trebalo da se sprovoditi u fazama. Sporazum je potpisan u januaru 2020. godine. Prema sporazumu, Kina se obavezala da uveze robu i usluge u vrednosti od 200 milijardi dolara iz Sjedinjenih Država. Kina se obavezala da će prve kupiti 77 milijardi dolara određene robe i usluga od SAD i još 123 milijarde dolara sledeće godine. Sektori obuhvaćeni sporazumom čine

¹⁵ US Census Bureau, Foreign Trade balance , Rehttps://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html

https://www.census.gov/foreign-trade/Press-Release/current_press_release/exh1.pdf

¹⁶ Amiti, M., Redding, S., Weinstein, D., (March 2019) "The Impact of the 2018 Trade War on U.S. Prices and Welfare". Centre for Economic Policy Research, London, Discussion Paper DP13564 .

¹⁷ .UNCTAD, "Trade and trade diversion effects of United States tariffs on China",(2019), Research Paper No. 37 UNCTAD/SER.RP/2019/9. Retrieved from <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2569>. str.11-12.

uvoz od 134 milijarde dolara iz SAD, a 52 milijarde dolara nije sektorski pokriveno. Ideja da je moguće dovesti nivo od 134 milijarde dolara američkog izvoza na nivo od 257 milijardi dolara do kraja 2021. bila je preambiciozna i teško ostvariva. Ekstremno visoke stope rasta američkog izvoza bile bi moguće samo pod uslovom postojanja rekordno visokih kineskih stopa rasta za koje se znalo da gotovo sigurno neće biti postignute iz razloga koji nemaju veze sa trgovinskim ratom. Ukratko, potpisivanje ovog nerealnog sporazuma može se tumačiti samo političkim motivima na obe strane. Tramp je dobio izborni adut za izbore 2020 u smislu “ispunjenja datih obećanja” u vezi “uravnoteženja” trgovine sa Kinom, a kineska vlada izvesnu pacifikaciju sukoba sa SAD i potencijalnu nadu da bi nova administracija, ukoliko bude izabrana, mogla da ima nešto drugačiji pristup u vezi trgovinskog rata i drugih odnosa sa Kinom. Tramp je smatrao ovaj sporazum “istorijskim”. Kao što je ubrzo postalo očigledno, jedino što se može reći o Trampovom trgovinskom ratu sa Kinom je da je bio istorijski promašaj i neuspeh.

4. PRODUBLJIVANJE EKONOMSKE KONFRONTACIJE

Niko nije predvideo COVID-19 pandemiju i teške posledice koje su nastale po svetsku ekonomiju uključujući SAD i Kinu. Svima je moralo postati jasno da potpisani trgovinski sporazum ne može biti ni približno ispunjen. Kao što je već rečeno, šanse da se on realizuje su bile zanemarljive i bez pandemije.

No, sam sporazum je problematičan iz mnogo razloga. Pre svega, on suštinski narušava međunarodni ekonomski poredak zasnovan na principima multilateralizma čiju primenu nadgleda Svetska trgovinska organizacije (STO). Kina bi mogla da postigne neke od ciljeva trgovinskog sporazuma sa SAD skretanjem i preusmjeravanjem trgovine. To znači da bi mogla da smanji uvoz proizvoda, obuhvaćenih sporazumom, iz drugih zemalja od kojih su neke saveznici SAD, izlažući tako njihove ekonomije trgovinskim šokovima. Ovo bi moglo da postane predmet tužbi u okviru STO-a, imajući u vidu da bi neke zemlje mogle da podnesu žalbe na osnovu diskriminacije. Takođe, Kina bi mogla da kombinuje ovaj pristup sa smanjenjem američkog uvoza u oblastima koje nisu obuhvaćene sporazumom (kao što je navedeno, robe u vrednosti od 52 milijarde dolara) i preusmeri uvoz na druge partnere. Ovo bi nanelo štetu američkim izvoznicima iz sektora koji su do trgovinskog

sporazuma izvozili u Kinu. Šokovi izazvani ovim dogovorom ukoliko se u budućnosti bude primenjivao mogli bi biti značajni.

Što se tiče skretanja trgovine, najvažnije je pitanje kako je trgovinski rat već uticao na percepciju budućnosti trgovine između dve zemlje? Hoće li američki farmeri proširiti proizvodnju nakon ogromnog pada izvoza u Kinu tokom trgovinskog rata? Da li će se Kinezi preusmeriti na uvoz od drugih partnera nakon što su pretrpeli šokove u snabdevanju i cenama? D a li je trgovinski rat već doveo do dugoročnog skretanja trgovine?

Kada su u pitanju carine o čijem snižavanju je trebalo da se razgovara u zavisnosti od napretka u primeni trgovinskog sporazuma, nije došlo do promena. Od januara 2020 do danas kineske carine na američki izvoz u Kinu, su ostale na nivou od 21%, dok na izvoz iz ostatka sveta iznose 6.5%. Primenjuju se na 58.3% celokupnog uvoza iz SAD. Američke carine na kineski izvoz u SAD ostale su na nivou od 19.3% dok se na uvoz iz ostatka sveta primenjuju carine od 3%. Carine se primenjuju na 66.4% celokupnog uvoza iz Kine.¹⁸

Sam sporazum je manjkav zato što mehanizmi za rešavanje sporova nisu delegirani trećoj strani kao u većini sporazuma ove prirode. To znači da će, ako se pojave sporovi, oni biti delegirani višim ešalonima birokratije, koja bi u svakom trenutku mogla diskreciono vratiti kaznene carine. Ovo samo po sebi podiže nivo neizvesnosti. Drugim rečima, sporazum nije pogodan za dugoročne trgovinske aranžmane.

U okviru sporazuma SAD su dobile i obećanje otvaranja kineskih finansijskih tržišta prema američkim kompanijama za kreditne kartice i bankama. Što se tiče finansijskih tržišta, s obzirom na to da su evropske banke već puštene u Kinu 2018. godine, tu stvarnog dobitka nema, jer je ova opcija već postojala. S obzirom na individualne sisteme digitalnog plaćanja koji su prisutniji u Kini nego u drugim zemljama, nerealna su očekivanja da će američke kompanije za kreditne kartice osvojiti značajan prostor u bliskoj budućnosti.

Drugi aspekti sporazuma sastoje se od zaštite prava intelektualne svojine i prisilnog transfera tehnologije. Sporazum bi navodno okončao pritisak na strane kompanije da prenesu tehnologiju kineskim kompanijama

¹⁸ Bown, C., US-China Trade War Tariffs: An Up-to-Date Chart, April 6, 2023, <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-trade-war-tariffs-date-chart> .

kao uslov za dobijanje pristupa tržištu. Kina je takođe pristala da se bori protiv krađe patenata i falsifikovanih proizvoda. Ostaje da se vidi kako će se rešavati eventualni prekršaji u ovoj oblasti. Međutim, izgleda da postoji suštinski nesporazum u vezi sa transferom tehnologije. Zajednička ulaganja širom sveta su viđena kao metod transfera tehnologije koji pospešuje privredni razvoj. Zašto bi Kina bila drugačija?

Ozostaki su očekivani rezultati sporazuma što se tiče trgovine. Prva faza sporazuma je obavezala Kinu da podigne uvoz robe i usluga iz SAD u 2020. i 2021. godini za najmanje 200 milijardi dolara iznad dostignutog nivou uvoza iz SAD u 2017.godini. Kina je pristala da uveze najmanje 227.9 milijardi dolara iz SAD u 2020. godini i 274.5 milijardi dolarau 2021. godini. To je ukupno 502.4 milijarde dolaraza dve godine.. Sporazum je takođe utvrdio obaveze Kine za kupovinu određenog skupa industrijskih proizvoda, usluga, poljoprivrednih proizvoda i proizvoda iz energetskog sektora. Posle dve godine, do februara 2022. godine, Kina je realizovala tek 57% uvoza dogovorenog sporazumom. Štaviše, nije dostigla ni nivo uvoza iz SAD koji je dostignut pre izbivanja trgovinskog rata. Projekcije američkog Piteresenovog institute za međunarodnu ekonomiju ukazuju da bi američki izvoz bez trgovinskog rata i sporazuma bio za oko 40 milijardi dolara veći nego što je realizovan u 2021. posle potpisivanja sporazuma. To je više nego dovoljno da se trgovinski sporazum oceni kao veliki promšaj i neuspeh.¹⁹

Što se tiče trgovinskog deficit koji SAD beleže u trgovinskoj razmeni sa Kinom, nije bilo bitnih promena. Moglo bi se reći da je celokupan napor da se on smanji sa svim preduzetim merama od trgovinskog rata do trgovinskog sporazuma, bio uzaludan. To se jasno vidi iz Tabele 3.

Tabela 3. *Robna razmena SAD i Kine-2019-2022 (milijarde \$)*

Godina	SAD izvoz	SAD uvoz	SAD trgovinski bilans sa Kinom
2019	106,481.2	449,110.7	-342,629.5
2020	124,581.5	432,548.0	-307,966.5
2021	151,431.9	504,286.2	-352,854.3
2022	154,012.	536,307.1	-382,295.0

Izvor: US Census Bureau (www.census.gov).

¹⁹ Bown, C. (PIIE), China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump's trade deal, <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/bown-china-us-exports-trade-deal-2022-02.pdf>

Što se tiče držanja državnog duga SAD od strane drugih zemalja, Kina je smanjila svoje učešće. Prema poslednjim podacima ona je ostala druga zemlja po vlasništvu državnog duga SAD (iza Japana) sa 860 milijardi dolara početkom 2023. godina. Ako se tome doda 227 milijardi dolara državnih obveznica SAD koje drži Hong Kong, vrlo je blizu sume koja je u posedu Japana.²⁰ Takođe, Kina poseduje i preko 227 milijardi dolara dodatnih obveznica agencija američke vlade.²¹

Što se tiče privatnih direktnih investicija očekivano je da usled svetske recesije indukovane pandemijom i relativno sporim uključivanjem Kine u svetsku privredu u punom kapacitetu, dođe do pada stranih direktnih investicija u oba pravca kako iz SAD u Kinu, tako i iz Kine u SAD. Ako se tome doda i činjenica da je došlo do trgovinskog rata i izuzetno zaoštrenih odnosa na širem planu između SAD i Kine za očekivati je da će strane private direktne investicije opadati u dužem periodu.

5. PROMENA NARATIVA O GLOBALIZACIJI - PERCEPCIJE I STVARNOST

No, ako je trgovinski rat trebalo da bude završen trgovinskim sporazumom, postavlja se pitanje zbog čega se konfrontacija proširila na druge aspekte ekonomskih odnosa i zašto se produbila kada su u pitanju sve veća ograničenja na ekonomsku interakciju dve najveće svetske privrede? Na ovo pitanje nije jednostavno odgovoriti.

U potrazi za odgovorom, trebalo bi se prvenstveno razmotriti promenu percepcije od strane SAD u pogledu načina delovanja svetskog tržišta u okviru postojećeg međunarodnog ekonomskog poretka, to jest, percepciju globalizacije. Promena gledanja na globalizaciju je, sa svoje strane, u velikoj meri uzrokovana uzdizanjem Kine i percipiranje ove zemlje kao starteške pretnje ekonomiji, ali ne samo ekonomiji, SAD. Kao da su SAD identifikovale suparnika sličnog Sovjetskom Savezu iz nedavne prošlosti. Otuda se ponovo javljaju pozivi na "obuzdavanje" Kine i donošenje mera u tom cilju,

²⁰ Podaci preuzeti sa sajta ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt

²¹ Congressional Research Service, U.S.-China Investment Ties: Overview (January 2021), <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11283>.

bez obzira na negaciju takvih namera od strane Bajdenove administracije. Pomalo je paradoksalno što je Bajdenova administracija preuzela narativ Trampove administracije i što je on usvojen od strane američke političke elite bez obzira na najoštrije partijske podele između republikanaca i demokrata. Postavljaju se, međutim, brojna fundamentalna pitanja u vezi ovog narativa.

Na prvom mestu, paradoksalno je da su SAD, koje su posle II svetskog rata preuzela ulogu hegemonu u svetskoj privredi, počele da svesno ruše poredak u čijem su stvaranju imale dominantnu ulogu. Ovde koristimo pojam hegemonu iz teorije međunarodne političke ekonomije koja hegemonu definiše kao međunarodnog aktera koji dominantno kreira opšta pravila za učesnike u svetskoj privredi ili barem njenom najznačajnijem delu. SAD su u velikoj meri imale dominantnu ulogu u uspostavljanju glavnih bretonvudskih institucija, Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, a kasnije vodile process liberalizacije svetske trgovine kroz GATT koji je prerastao na inicijativu SAD u STO. Štaviše, može se tvrditi da su SAD u osnovi imale samo tri velike spoljnopolitičke doktrine : Monrovu doktrinu (deklarisanje hegemonističke ambicije nad Severnom i Južnom Amerikom), Trumanovu doktrinu obuzdavanja i suprotstavljanja širenju komunizma i doktrinu globalizacije (širenje kapitalizma i tržišnog liberalizma na svetskom nivou), mada ova poslednja nikad nije dobila zvaničnu deklarativnu formu.

Paradoksalan je i odnos prema Kini. Američko viđenje Kine i njene dugoročne perspektive može se, za potrebe ovog razmatranja, grubo podeliti na dva oprečna gledišta. Po jednom shvatanju, integrisanje Kine u svetsku privredu i njene institucije uz njen ekonomski uspon i rast njene srednje klase, dovešće do toga da će se ova zemlja postepeno liberalizovati i uz omekšavanje zvanične ideologije, početi sve više da liči na razvijena zapadna društva. Drugo gledište je bilo više pesimistično i predviđalo slom kineskog društvenog sistema iz razloga nepremostivih protivurečnosti između tržišne ekonomije i vlasti komunističke partije. U oba slučaja ne postoji razumevanje procesa koji će se dešavati u neposrednoj budućnosti, bez obzira na bilo koji od zamišljenih ishoda u daljoj perspektivi i formulisanje strategije kako se postaviti i angažovati u vezi procesa koji se u Kini dešavaju u međuvremenu. Kada je Klintonova administracija Kongresu SAD predložile zakon koji se ticao dobijanja statusa normalnog trgovinskog partnera za Kinu, kao preduslova za članstvo u STO, predsednik Klinton je održao govor koji u

osnovi opisuje prvo stanovište o blagotvornom uticaju uvođenja Kine u međunarodni svetski poredak. Taj govor vredi pročitati jer je teško zamisliti da bi takav govor danas održao predstavnik američke političke elite.²²

U SAD je delovalo nekoliko povezanih faktora u pravcu napuštanja benevolentnog odnosa prema Kini. Ekonomska i finansijska kriza 2008. godine prouzrokovana deregulacijom berzanskog poslovanja u SAD bitno su narušile ugled anglo-saksonskog modela kapitalizma širom sveta. Dobitnik je bila Kina čija privreda je nastavila da raste i koja je drugima počela da deluje kao mogući model na koji bi se vredelo ugledati. Osim toga, Kina je u relativno kratkom periodu osvojila mnoge napredne tehnologije, razvila nezavistan i veliki naučni potencijal, počela da proizvodi sve softiciranije proizvode za masovnu potrošnju i iznedrila veliki broj multinacionalnih kompanija koje su postale konkurentne i ravnopravne onima iz SAD i EU. Napredak u digitalizaciji, razvoju veštačke inteligencije, biotehnologiji i drugim oblastima za koje se smatra da će transformisati svet u budućnosti su izazvale pozornost. No, tek proklamacije Si Đinpinga o “Kineskom snu” te inicijativa “pojas i put” za izgradnju infrastrukture sve do Evrope, formiranje Azijske infrastrukturene investicione banke (AIIB) i proklamovanje programa “Made in China 2025” (promovisan 2015.) koji sadrži prateće politike za podršku tehnološkim i ekonomskim sektorima izazvale su uznemirenje političke elite u SAD.

To uznemirenje je preneto na šire slojeve stanovništva tokom Trampove kampanje za predsednika 2016. godine. Došlo je do povezivanja postojanja spoljnog konkurenta sa očiglednim propadanjem tradicionalne industrijske bele radničke klase pod udarom globalizacije. Ukratko, spoljni konkurent je identifikovan kao uzrok narušavanja socijalnog položaja velikog broja pripadnika radništva koje je svojevremeno dostiglo nivo srednje ili niže srednje klase. Zatvaranje fabrika i gubitak radnih mesta u industriji je pripisano Kini kao uzroku jer je jevtinom random snagom i drugim stimulansima privukla američke multinacionalne kompanije koje su preselile proizvodnju iz SAD u Kinu.

Interesantno je da izostaju dokazi koje bi poduprle ovaj opšteprihvaćeni narativ o gubitku radnih mesta u industriji SAD. Nema sumnje da je

²² https://www.iatp.org/sites/default/files/Full_Text_of_Clinton_Speech_on_China_Trade_Bi.htm

izvestan broj radnih mesta u industrijskom sektoru izgubljen zbog seljenja proizvodnje u zemlje sa jevtinijom random snagom (ne samo u Kinu) i zbog uvoza konkurentnih proizvoda iz Kine. No, prema procenama američkih ekonomista, u najgorem slučaju je u periodu od 2000. do 2015.godine u SAD iz razloga ekonomske interakcije sa Kinom izgubljeno oko dva miliona radnih mesta.²³ To je oko 30% radnih mesta u industriji izgubljenih od 2000 kada se Kina spremala da uđe u STO. No, postoji prilično očigledan sekularnin trend smanjivanja radnih mesta u industriji u svim razvijenim zemljama. Osnovni uzroci su ne samo globalizacija i seljenje proizvodnje u zemlje sa jevtinijom radnom snagom , već i optimizacija lanaca snabdevanja i automatizacija proizvodnje koja diže produktivnost u industriji i smanjuje broj radnih mesta. U SAD je u periodu od 1980. do 1990. kada je deficit u trgovini sa Kinom bio mali, zaposlenost u industriji opala za dva miliona radnih mesta. U narednoj dekadi do 2000. godine kada je trgovinski deficit porastao , ali nije dobio drastične razmere, broj zaposlenih u industriji u SAD smanjen je za dodatni million radnih mesta. Ukupan broj zapslenih u industriji od 1980. do 2018. godine opao je za oko šest miliona.²⁴

Populistički narativ Donalda Trampa o gubitku zaposlenosti u SAD zbog Kine je dopunjen napadom na američke multinacionalne kompanije i poslovne elite koje profitiraju od postojećih ulaganja u Kinu i time doprinose podrivanju privrede SAD. Donald Tramp je uspeo da predstavi trgovinu kao štetnu pojavu. Ne samo da je poništio ulazak SAD u transpacificčko partnerstvo (TPP-Trans Pacific Partnership) koje je prethodna adminsitracije brižljivo ispregovarala, već je ubedio veliki deo republikanske stranke u potencijalne štete od trgovine. Ovo je zaista izuzetan preokret narativa jer je, od II svetskog rata do tada, korist od slobodne trgovine bila jedna od opšteprihvaćenih i najtvrdih stavova u političkim platformama ove stranke. U suštini je Tramp preokrenuo viđenje globalizacije , jer njegov napad na trgovinu se nije zaustavio na razmeni između SAD i Kine, već na spoljnu trgovinu kao takvu, koja u velikoj meri po njegovom shvatanju često ide na štetu SAD. Iz tih razloga, Tramp je delimični trgovinski rat proširio na

²³ Adam S. Posen, "The Price of Nostalgia - America's Self-Defeating Economic Retreat", *Foreign Affairs*. May/June 2021, str.30. Federal Reserve Bank of Saint Louis,

²⁴ Federal Reserve Bank of Saint Louis, All Employees, Manufacturing (MANEMP) | FRED | St. Louis Fed (stlouisfed.org).

veći broj drugih zemalja od kojih su veći broj njih smatrani političkim i vojnim saveznicima SAD. Mora se priznati da je i pre pojave Trampa isticano kako su SAD loše prolazile u raznoraznim trgovskim aranžmanima i pregovorima u vezi njihovog sprovođenja.²⁵ Ipak, tek je Tramopov robusni nastup na ovu temu doprineo da njegova ocena slobodne trgovine postane prihvatljiva, pa i dominantana za veliki deo glavnog toka javnog stranačkog političkog diskursa. Naravno, zbog potencijalnih posledica morao je da zaustavi trgovinski rat sa EU. Za uzvrat je otvorio, kao što smo videli, gotovo neograničen trgovinski rat sa Kinom. U tome mu je pomoglo i uporedo pomeranje viđenja Kine od statusa partnera do statusa suparnika kod američkog političkog establišmenta.

Sa stanovišta SAD ono što Kinu čini drugačijom je sam kineski ekonomski sistem. Sistem „državnog kapitalizma“ kakav se praktikuje u Kini daje državnim preduzećima privilegovan položaj kako u finansiranju preko državnog bankarskog sektora tako i u obliku vladinih subvencija. Ovo državnom sektoru daje trajno privilegovan položaj u odnosu na njihove konkurente i strane kompanije. Ukratko, to ih čini konkurentnijim na svetskom tržištu. Po ovom viđenju, konkurentnost koju podržava država podstiče izvoz i, praćeno manipulacijom deviznog kursa, dovodi do ogromnih suficita u trgovinskom bilansu. Ukratko, Kina vodi u ekonomskom rastu i širenju trgovine kroz „nepoštene“ prakse. Usput, koristi sve vrste „nepoštenih“ metoda da spreči konkurenciju (administrativne i trgovinske nekarinske barijere) i da stekne naprednu tehnologiju. Sve ovo se radi pod okriljem totalitarne države koja želi da se uzdigne do statusa supersile kako bi dominirala svetom.

Ako se ovakva percepcija prihvati, kao što u velikoj meri slučaj sa Bajdenovom administracijom, onda su konfrontacija, razdvajanje (decoupling) i nova verzija doktrine obuzdavanja kako bi se odgovorilo na izazov Kine u usponu, logične posledice. Ova politika bi trebalo da uspori kinesku ekonomsku i drugu ekspanziju sa željenim ishodom fundamentalne promene postojećeg kineskog političkog i ekonomskog sistema. Krajnji rezultat bi bila Kina koja bi igrala po pravilima tržišne ekonomije zapadnog stila. Opisanu politiku nije na ovaj način formulisala aktuelna američka administracija, ali

²⁵ Za jednu izbalansiranu studiju o tome vidi : Alden, Edward. *Failure to Adjust*, Rowman and Littlefield, Lanham, Maryland, 2017. Za studija koja isključivog krivca za loše ekonomske posledice po SAD vidi: Navarro P., Autrey J. (*Death by China*, New Jersey: Pearson Education, 2011.

imajući u vidu neke od izjava i stavove nekih od najviših zvaničnika, čini se validnim opisom implicitnog gledišta i pratećih politika američke administracije. Očigledno da postoji bliska analogija sa politikom obuzdavanja primenjenoj na Sovjetski Savez tokom Hladnog rata. Uspeh ovih vrsta politika zavisi od mogućnosti koje bi ih učinile primenjivim. Ne manje važni su troškovi koje bi SAD trebalo da snose prilikom njihove implementacije.

Ovo nije prvi put da su SAD pokazale visoki nivo strepnje i ekstremnih reakcija, kada su ih percepcije navele da veruju da je njihov položaj ozbiljno ugrožen. Setimo se Makartijevog širenja histerije od „crvene infiltracije“, šoka koji je izazvao Sputnjik, svesnog precenjivanja sovjetske vojne moći i straha od rastuće japanske industrijske i tehnološke nadmoći. Konačno, postojao je strah od Kine pod Maom, jer je Kina imala nuklearno oružje i proklamovala svetsku revoluciju dok je SAD nametala izolaciju najmnogoljudnijoj zemlji na svetu. SAD je zaista trebalo mnogo vremena, da od depasiranog pitanja „ko je izgubio Kinu?“ početkom 1950-ih, dođe do ponovog uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Kinom početkom 1970-ih. Cilj je bio i da se integriše Kina i da se istovremeno odvrati od težnje ka ciljevima koji bi se mogli smatrati suprotnim fundamentalnim interesima SAD.

Kina je danas po mnogo čemu drugačija zemlja od one pod Mao Cedungom, uprkos tome što je zadržala neke od najgorih osobina komunističkog režima. Ona je prešla na tržišnu ekonomiju koja je u velikoj meri zavisna od svetskog tržišta, skoro iskorenila siromaštvo, otvorila se za direktne strane investicije i generalno je bila sila koja je ojačala međunarodni poredak. Obavezala se da će preduzeti mere u vezi sa klimatskim promenama iz međunarodnih i domaćih razloga. Drugim rečima, to je zemlja koja je mnogo više deo međunarodnog poretka nego ikada u svojoj istoriji. Paradoksalno, Si Đinping je proglasio posvećenost Kine slobodnoj trgovini i multilateralizmu u vreme kada je američka administracija preduzimala akcije koje su ozbiljno podrivale i jedno i drugo.

Uprkos fenomenalnoj ekonomskoj ekspanziji i razvoju, Kina i dalje značajno zaostaje za Zapadom u opštem životnom standardu, tvrdoj i mekoj moći (termin koji označava široku privlačnost jedne zemlje u očima drugih), pa samim tim i u diplomatskom uticaju. Međutim, u svim ovim oblastima Kina nastavlja da napreduje na sistematski način. Konačno, ne treba zaboraviti da Kina nije bila umešana ni u jedan vojni sukob od rata sa Vijetnamom 1979. Drugim rečima, nije pokazala ratoborne namere u

poslednjih četrdeset godina. Današnja, Kina ima mnogo veći udeo u međunarodnom poretku (u velikoj meri stvorenom od SAD od II svetskog rata) od nekadašnje Kine „velikog skoka napred“, „kulturne revolucije“ i izvoznika svetske komunističke revolucije. Čini se da je mračno viđenje totalitarno agresivne Kine više nego preuveličano.

Za razliku od percepcija, prosuđivanje na osnovu ekonomskih argumenata je nešto lakše. Naime, pre četrdeset godina je svet bio mnogo manje globalizovan, Hladni rat je još uvek bio surova realnost, a Kina je tek započinjala svoje reforme. Što je još važnije, iako se trgovina širila, STO nije formirana i direktne strane investicije su bile uglavnom među razvijenim zapadnim zemljama. Multinacionalne korporacije nisu imale složene lance snabdevanja, a IT tehnologija je još uvek bila daleko u budućnosti. Svet je u sadašnjem trenutku u mnogo većoj meri isprepleten i to dovodi do poteškoća u merenju nekih indikatora koji su u središtu spora.

Sveobujvatan pogled na činjenice ukazuje na to da suficit SAD u trgovini uslugama sa Kinom treba oduzeti od trgovinskog deficita robne razmene da bi se došlo do manjeg i realnijeg broja. Ova vrsta kalkulacija važi i kada se posmatra trgovinski deficit SAD sa drugim zemljama. Kada se ističe trgovinski deficit sa Kinom, uopšte se ne pominje činjenica da su SAD imale trgovinski deficit sa preko sto zemalja u svetu. SAD imaju suficit u trgovini uslugama ne samo sa Kinom, već i sa drugim velikim privredama, uključujući EU u celini²⁶. Štaviše, zbog složenih lanaca snabdevanja, sam smisao statistike međunarodne trgovine je doveden u pitanje. Značajan broj delova koji čine proizvod potiču iz zemalja koje nisu krajnji izvoznici. OECD je počeo da ulaže napore da meri domaću dodatnu vrednost u izvozu zemalja kako bi obezbedio brojke koje bi odražavale neto domaći izvoz u vrednosti ukupnog izvoza., Podaci OECD-a za 2016. godinu pokazuju da je u američkom izvozu bilo više od 90% domaće proizvodnje, a u Kina 80%²⁷. To znači da 20% vrednosti kineskog izvoza čine uvozne komponente. U stvari, tokom dužeg perioda kako se Kina otvarala prema svetu, multinacionalne korporacije su prebacile sastavljane velikog broja proizvoda u Kinu.

²⁶ Key figures on the EU in the world – 2023 edition - Products Key Figures - Eurostat (europa.eu)

²⁷ OECD, iLibrary, https://www.oecd-ilibrary.org/trade/domestic-value-added-in-gross-exports/indicator/english_3959a0c6-en

Nastavak konfrontacije i trgovinskog rata znači da će američke i druge multinacionalne kompanije trpeti direktne troškove carina, indirektno troškove pada tražnje u samoj Kini i troškove koji se ogledaju u padu cena njihovih akcija na berzi. Možda je najvažnije to da će, pošto multinacionalni lanci snabdevanja padnu pod pritisak carina, njihova konkurentnost erodirati. Potencijalni dugoročni gubitak konkurentnosti negativno će uticati i na zapošljavanje i u SAD. Ipak, uprkos izjavama da multinacionalne kompanije masovno odlaze, direktne strane investicije ne jenjavaju. Razlog je taj što su i dalje značajna očekivanja o profitabilnosti ulaganja kao i to što bi cena seljenja bila izuzetno visoka.

Posebnu pažnju zaslužuju argumenti koji se odnose na trgovinske i administrativne barijere, te krađu tehnologije zaslužuju. Prvo, prema nedavnoj uporednoj studiji, zemlje sa višim dohotkom su poslednjih godina povećale upotrebu necarinskih barijera u trgovini. Merenja pokazuju da su SAD ubedljivo najviše koristile necarinske i administrativne barijere. Slede Indija i Rusija, dok je Kina na četvrtom mestu²⁸. Drugo, kada se radi o „prisilnom” ustupanju tehnologije od strane multinacionalnih kompanija za pristup kineskom tržištu kao instrumenta ucene od kineske strane, ova optužba izgleda prilično neubedljivo. Teško je poverovati da multinacionalne korporacije ne mogu da zaštite svoje najvažnije poslovne i tehnološke tajne. Atribut „prisiljeni“ sa akcentom na prinudu kada su u pitanju multinacionalne korporacije zaslužuje u najamnu ruku ozbiljnu skepsu.

6. ŠIRENJE KONFRONTACIJE NA SFERU TEHNOLOGIJE

Tehnologija je u periodu posle trgovinskog rata i trgovinskog sporazuma, sa novom Bajdenovom administracijom postala srž konfrontacije. U oktobru 2022. godine predsednik Bajden je uveo najoštrija izvozna ograničenja za poluprovodne čipova sa naglaskom na superčipove. Ova ograničenja se odnose na čipove koji mogu biti korišćeni za razvoj veštačke inteligencije, softvera za razvoj čipova, mašina i alata za njihovo pravljenje. Izvoz u Kinu

²⁸ Yalcin E., Felbermayr, G., Kinzius, L., “Hidden Protectionism: Non-Tariff Barriers and Implications for International Trade”, publication 91, IFO Center for International Economics, Munich, 2017. str. 37.

sa ove liste mora biti odobren od strane američkih vlasti. Sa legalnog aspekta ovo je dubiozna odluka, kao što je to bila i odluka koja je imala za cilj da potisne kinesku kompaniju Tik Tok sa teritorije SAD, a koja je oborena na američkom sudu. Ipak, ove vrste mera obraju vrednost akcija kineskih firmi koje se bave visokim IT na berzama. Jasno je da ove mere ugrožavaju izvoz američkih firmi u Kinu. Ne samo da je izvoz superčipova iz SAD zabranjen, već je Bajdenova administracija uspešno izvršila pritisak kako na Tajvan gde se nalazi vodeća kompaniju za proizvodnju ovih superčipova (TSMC-Taiwan Semiconductor Microchip Company), tako i na Holandiju čija firma proizvodi tehnologiju za njihovu proizvodnju (ASML holding – izrastao iz firme Advanced Semiconductor Materials Lithography) da obustavi poslovanje sa Kinom. Štaviše, Japan se pridružio ovoj blokadi, a Južna Koreja se obavezala da to učini u roku od godinu dana. Kada je reč o mikročipovima, trebalo bi imati na umu da postoje ozbiljni argumenti u prilog tezi da je Zapad odneo pobjedu u hladnom ratu protiv Sovjetskog Saveza upravo zbog njegovog sistematskog zaostajanja u proizvodnji sve moćnijih čipova koji su bitni, između ostalog, i za proizvodnju i upotrebu savremenog naoružanja.²⁹ Ne bi trebalo da čudi što je Kina ove poteze shvatila kao objavu ekonomskog rata čiji je cilj ograničavanje budućeg napretka Kine.

Nije se dugo čekalo na odgovor Kine, na ovu meru i celokupan narativ o sistematskom razdvajanju (decoupling) između Zapada i Kine. Kina zabranila uvoz mikročipova američke firme Micron koja po procenama izvozi u Kinu mikročipove u vrednosti od oko 8 milijardi dolara godišnje. Ovaj tip mikročipova koje proizvodi Micron se lako može zameniti mikročipovima sa Tajvana i Južne Koreje. Međutim, interesantna je reakcija ove kompanije jer ukazuje na svu kompleksnost današnjeg nivoa globalizacije. Naime, Micron je najavio ulaganje u novu fabriku mikročipova u Kini u vrednosti od 600 miliona dolara.³⁰ Neke druge tehnološke kompanije iz IT sektora su se, takođe, javno usprotivile ideji o “razdvajanju” sa Kinom. Tako je, na primer, direktor multinacionalne kompanije Nvidia sa sedištem u SAD, upozorio da će “ekonomski rat čipovima” bitno unazaditi IT sektor

²⁹ Chris Miller, *Chip Wars: The Fight for the World's Most Critical Technology*, Scribner, New York, 2022.

³⁰ *Financial Times*, “Micron to invest \$600mn in Chinese factory despite Beijing chip ban”, June 16, 2023.

u SAD.³¹ Direktor kompanije Apple, Tim Kuk je ove godine javno hvalio “simbiotski” odnos kompanije Apple i Kine.³² Slično misle i čelnici vodećih evropskih firmi. Tako je director Mercedes-Benz, izjavio da je kidanje veza sa Kinom “nezamislivo”³³, dok je Siemens grupa najavila znatne nove investicije u Kinu. Isprepletanost lanaca snabdevanja, proizvodnje i tržišta je zaista toliko velika da je ideja “razdvajanja” od Kine zapravo nerealna.

Iz ovih i drugih razloga, američka administracija je promenila retoriku. Sada se više ne govori o razdvajanju već o smanjenju rizika (de-risking). To isto je učinila i Evropska komisija kroz izjave Ursule von der Lajen. Naravno da je smanjenje rizika kao smernica u trgovini i industrijskoj politici opravdana u nekim sektorima. Pandemija je ukazala da su pojedini sektori farmaceutske industrije i proizvodnje medicinske opreme, pa čak i tradicionalne industrije (automobilska, na primer), bili izuzetno osetljivi na pucanje dugih i komplikovanih lanaca snabdevanja. Potpuno je razumljivo da postoje i ograničenja u vezi izvoza proizvoda koji se mogu upotrebiti u vojne svrhe i time ugroziti nacionalnu bezbednost. No, sve ove mere moraju imati jasno definisane okvire i prateće mere.

Industrijska politika koju SAD prvi put ovako otvoreno uvode u određenim sektorima uz čitav niz široko definisanih izvoznih restrikcija i dodatnih ograničenja na strane investicije, prevazilaze po obimu i sadržaju uobičajane politike smanjenja zavisnosti od inostranstva radi izbegavanja ekonomskih ili političkih rizika. Nije teško uočiti da su ove politike usmerene na preokretanje trendova deindustrijalizacije i prateće nezaposlenosti u industrijskom sektoru, te pokušaje smanjenja dohodovne nejednakosti u SAD koja je rasla od 1980-tih do pojave pandemije. Drugim rečima, ove mere su upućene u pravcu pacifikovanja naraslog nezadovoljstva biračkog tela u SAD. U američkom establišmentu i najširoj javnosti, kao što je već rečeno, počelo je da preovlađuje mišljenje po kome je inetrakcija sa Kinom uzrok ovih nedaća. Industrijska politika Bajdenove administracije se kombinuje sa restrikcijama u poslovanju sa Kinom.

³¹ *Financial Times*, “Chip wars with China risk ‘enormous damage’ to US tech, says Nvidia chief”, May 24, 2023.

³² *Financial Times*, “Tim Cook praises Apple’s ‘symbiotic’ relationship with China”, March 25, 2023.

³³ *Financial Times*, “Mercedes-Benz chief says cutting China ties would be ‘unthinkable’” April 30 2023.

Nova industrijska politika SAD u ovom radu će biti predstavljena samo u glavnim crtama. Pored ranijih stimulansa privredi tokom i neposredno posle pandemije, odobravanja programa revitalizacije infrastrukture u vrednosti od 1.200 milijardi dolara (od kojih je jedan deo predviđen za širenje zelene mreže za punjenje baterija za električne automobile), Bajdenova administracija je posle dužih procedura donela dva zakona vezana za industrijske politike. Radi se o zakonu za proizvodnju mikročipova (CHIPS Act) i zakona usmerenog na zelenu agendu koji je prošao pod nazivom Zakon o smanjenju inflacije (IRA - Inflation Reduction Act), mada ovaj naziv gotovo uopšte ne korespondira sa njegovom suštinom. Zakon koji se tiče mikročipova (CHIPS) obezbeđuje direktne i indirektne podsticaje u vrednosti od 280 milijardi dolara za proizvodnju mikročipova i njihov razvoj, a ovaj drugi zakon (IRA) nosi direktne i indirektne podsticaje u vrednosti od 400 milijardi dolara i usmeren je na proizvodnju električnih automobile i drugih proizvoda vezanih za zelenu agendu.

Ne ulazeći dublje u analizu kvaliteta ovih industrijskih politika, neophodno je predočiti da je ovo prvi put u novijoj istoriji SAD da se otvoreno govori o subvencijama, odnosno o industrijskoj politici u pozitivnom smislu. Dosadašnja industrijska politika se uglavnom odvijala pod velom vojno-industrijskog kompleksa i nije eksplicitno figurirala u javnom diskursu. Drugo, i važnije sa aspekta ovog teksta jeste i da su ove politike direktno u suprotnosti sa postojećim pravilima međunarodne trgovine. Drugim rečima, otvorene olakšice za domaće proizvođače, značajne subvencije i drugi oblici diskriminacije međunarodnih aktera na svestkom tržištu, smatraju se kršenjem pravila i podložne su žalbama STO-u. Oba ova akta nisu samo uznemirili Kinu već i članice EU i druge aktere na svetskom tržištu. Članice EU su se naročito našle pogođene subvencionisanjem potrošača da kupuju električne automobile proizvedene od komponenti proizvedenih u SAD, Kanadi i Meksiku, čime se diskriminiše evropska automobilska industrija. U suštini, preti opasnost da će evropske kompanije seliti svoju proizvodnju u SAD kako bi ostvarile koristi od subvencija. Slično važi i za istraživanje i razvoj mikročipova.

Kombinacija trgovinskog sporazuma, restrikcija na izvoz i strane investicije u Kinu, uvođenje industrijskih politika koje koriste instrumente koji direktno krše pravila međunarodne trgovine dovelo je u pitanje opstanak postojećeg međunarodnog ekonomskog poretka.

Akcije koje su preduzele SAD potkopale su STO čiji je opstanak kao glavnog međunarodnog tela u okviru kojeg se rešavaju trgovinski sporovi ugrožen. STO je ne samo skrenuta sa strane u trgovinskim ratovima koje su pokrenule SAD, a njena osnovna tela potkopana od strane SAD, tokom dužeg vremenskog perioda, odbijanjem da se pristane na imenovanje sudija u žalbenom telu STO. To je učinjeno uprkos apelu ogromne većine država članica STO na SAD da omoguće nastavak funkcionisanja ovog tela za rešavanje trgovinskih sporova. Paradoks leži u činjenici da je STO osnovana uz podršku SAD koje su predvodile kampanju za u njeno stvaranje 1994. U stvari, SAD su do sada podnele najveći broj žalbi pred arbitražu u okviru STO. Sadašnja američka administracija potkopava instituciju koju su prethodne američke administracije videle kao jedan od najvažnijih stubova međunarodne trgovine i globalizacije.

7. NOVI AMERIČKI NARATIV I KRAJ POSTOJEĆEG PORETKA

Sve akcije koje su SAD preduzimale od dolaska Trampove administracije vodile su ka urušavanju globalizacije i pravila u okviru kojih se ona razvijala. Bajdenova administracija je nasledila i produbila ovu politiku daljim radikalnim merama za ekonomsko ograničavanje Kine. Ako tome dodamo namerno zapuštanje STO, može se reći da prisutvujemo procesu u okviru koga hegemon ruši poredak u čijem stvaranju je imao dominantnu ulogu. To je situacije bez presedana. SAD su prešle put od koncepta slobodne trgovine do koncepta državnog upravljanja spoljnom trgovinom. Osim toga, SAD su prešle put od liberalnog kapitalizma uz državnu korekciju njegovih posledica do državnog kapitalizma u kome država usmerava privredu putem direktnih subvencija i protekcionizma.

Sve to je doprinelo da je svet ušao u doba velike neizvesnosti nezavisno od rata u Ukrajini. Ovaj sukob je samo dorineo da se pitanje međunarodne trgovine dodatno politizuje ne samo u odnosu na Rusku Federaciju, već za sve učesnike u sveskoj privredi. SAD su u tu svrhu uvele čitav niz dodatnih mera za nadgledanje tokova trgovine i finansija uz potencijalnu pretnju uvođenja sankcija ne samo zemljama, već i preduzećima i bankama. Još gora je činjenica da su razlozi za sankcije ovog tipa podložni veoma nejasnim

kriterijumima uz davanje velikih diskrecionih ovlašćenja državnim organima SAD.

Potreba za uvođenje nekakvog intelektualnog reda u ovaj novi pristup globalizaciji doveo je do formiranja jednog novog narativa kako bi se ovi postupci opravdali, stavili u kontekst, te promovisao jedan novi pristup. Govor Džejka Salivana, savetnika za nacionalnu bezbednost predsednika Bajdena, predstavlja do sada najsveobuhvatniji pokušaj da se ukaže na smernice kojim će ubuduće rukovoditi SAD u pristupu svetskom tržištu.³⁴

U govoru se ističe povezanost unutrašnje i spoljne politike kod rukovođenja kriterijumom dobrobiti za američku srednju klasu. Naglašava se državno ulaganje u izabrane sektore i inovacije. Stavlja se akcenat na nacionalnu bezbednost u proizvodnji čipova. Ističe se energetska i zelena tranzicija. Spominje se nova ekonomska inicijativa u Aziji IPEF (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity - koja je suštinski još uvek lišena sadržaja). Na kraju, želeći da minimizira protekcionističke mere prema Kini, Salivan ih ilustruje metaforom “zidanja visoke ograde na malom dvorištu”. Ovaj govor je analiziran od strane mnogih. No, u njemu nije rečeno ništa suštinski novo što već nije viđeno u akcijama američke vlade. Nastupi američkih zvaničnika u poslednje vreme pokušavaju da blagim tonom i pomirljivim porukama minimiziraju efekte kršenja pravila poslovanja na globalnom tržištu.

Ipak, narativi su bitni. Kada se oni šire sa vrha države i kada odražavaju mišljenje većine građana, oni postaju prvi stepenik u rekonstrukciji međunarodnog poretka. Drugim rečima, svođenje odnosa između zemalja na transakcionu osnovu je put u slom međunarodnog poretka kakvog smo do skora poznavali. Logično je stoga da će pravi kraj postojećeg međunarodnog poretka biti ozvaničen kroz institucionalne promene koje će ići u pravcu fragmentiranja globalizacije na geopolitičke celine.

Ne može se izbeći izvesna ironija kada se sagledaju pokušaji SAD da stimulišu Kinu da menja neke aspekte njenog ekonomskog sistema i upravljanja kako bi bila bliža globalnim pravilima. Ti pokušaji su za sada završili tako, da ponašanje SAD na globalnom i unutrašnjem planu sve više poprima karakteristike ponašanja te iste Kine, kako ga je već duže vreme

³⁴ Remarks by National Security Advisor Jake Sullivan on Renewing American Economic Leadership at the Brookings Institution | The White House. April 27 2023.

opisivao američki establišment. SAD su suštinski usvojile koncept državne industrijske politike u vođenju privrede, te državno upravljanje spoljnom trgovinom kroz posebne sporazume. Pri tome SAD bez zazora govore kako podržavaju poredak zasnovan na pravilima.

Čuveni „dugi telegram“³⁵ koji je napisao Džordž Kenan, otac doktrine obuzdavanja, a koji je trebalo da se primeni (i jete primenjivana) na Sovjetski Savez, završava se (poslednja rečenica) na sledeći način: „Na kraju krajeva, najveća opasnost koja nas može zadesiti u suočavanju sa ovim problem sovjetskog komunizma je u tome da dozvolimo sebi da postanemo kao oni sa kojima se nosimo.

REFERENCE

- Acemoglu, D., Autor, D., Dorn, D., Hanson, G., Price, B., (2016) “Import Competition and the Great US Employment Sag of the 2000s” *Journal of Labor Economics.*, vol. 34, no. 1, pt. 2, pp.141-198.
- Alden, Edward (2017), *Failure to Adjust*, Rowman and Littlefield, Lanham, Maryland.
- Amiti, M., Redding, S., Weinstein, D., (March 2019) “The Impact of the 2018 Trade War on U.S. Prices and Welfare”. Centre for Economic Policy Research, London, Discussion Paper DP13564.
- Angell Norman, (1910), *The Great Illusion*, Putman & Sons, London.
- Bown, C., (2023) ,US-China Trade War Tariffs: An Up-to-Date Chart, April 6, 2023, <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-trade-war-tariffs-date-chart>
- 6.Bown, C. (PIIE) (2022), China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump’s trade deal, <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/bown-china-us-exports-trade-deal-2022-02.pdf>
- Bown, C., Kolb M., (Updated January 15, 2020), “Trump’s Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide” Peterson Institute for International Economics, Washington D.C. Retrieved from <https://www.piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-trade-war-china-date-guide> .

³⁵ Kenan, G. “The Kennan Long Telegram” u Jensen, M., K., (urednik), (1993), *Poreklo hladnog rata* , Institut za mir Sjedinjenih Država, Vašington DC. str. 17-33.

- Bown, C., (April 2019) “The 2018 US-China Trade Conflict After 40 Years of Special Protection” Peterson Institute for International Economics, Washington D.C.. Retrieved from <https://www.piie.com/publications/working-papers/2018-us-china-trade-conflict-after-40-years-special-protection>
- Bureau of Economic Analysis, International trade and investment by country and industry, Retrieved from <https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/direct-investment-country-and-industry>
- Clinton Bill, Speech on China Trade (1999), https://www.iatp.org/sites/default/files/Full_Text_of Clintons_Speech_on_China_Trade_Bi.html
- Congressional Research Service (2021), U.S.-China Investment Ties: Overview (January 2021), <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11283>
- Congressional Research Service, China - U.S. Trade Issues (updated July 2018) ,RL33536 Retrieved from [.https://crsreports.congress.gov](https://crsreports.congress.gov).
- Ferguson N., “U.S.-China Cooperation Is Critical to Global Economic Health”. *The Washington Post*, November 17th 2008. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2008/11/16/AR2008111601736.html>
- Federal Reserve Bank of Saint Louis (2023), All Employees, Manufacturing (MANEMP) | FRED | St. Louis Fed (stlouisfed.org)
- Financial Times*, “ Micron to invest \$600mn in Chinese factory despite Beijing chip ban”, June 16, 2023.
- Financial Times*, “Chip wars with China risk ‘enormous damage’ to US tech, says Nvidia chief”, May 24, 2023
- Financial Times*, “ Tim Cook praises Apple’s ‘symbiotic’ relationship with China”, March 25, 2023.
- Financial Times*, “Mercedes-Benz chief says cutting China ties would be ‘unthinkable’” April 30 2023.
- Flannery, R., Multinationals’ Investment Returns In China Beat Their Global Average, *Forbes*, Oct 20th 2019,. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/russellflannery/2019/10/20/multinationals-investment-returns-in-china-beat-their-global-average/#9605b592243a>.
- Key figures on the EU in the world – 2023 edition - Products Key Figures - Eurostat (europa.eu)
- Kennan, G. “The Kennan Long Telegram” in Jensen, M., K., (editor), (1993) ,*Origins of the Cold War*, United States Institute of Peace, Washington D.C.. pp. 17-33.
- Kissinger Henry, Interview , *Economist*, May 20, 2023. str.19.

- Miller Chris, (2022) *Chip Wars: The Fight for the World's Most Critical Technology*, Scribner, New York.
- Navarro P., Autrey J. (2011)., *Death by China*, New Jersey: Pearson Education,
- OECD, iLibrary,(2016) Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/trade/domestic-value-added-in-gross-exports/indicator/english_3959a0c6-en
- Rhodium Group (2019), *Us-China-direct-investment-trends*. Retrieved from <https://rhg.com/research/two-way-street-2019-update-us-china-direct-investment-trends/>
- Sullivan Jake, (2023) Remarks by National Security Advisor Jake Sullivan on Renewing American Economic Leadership at the Brookings Institution | The White House. April 27 2023.
- Posen, Adam S (2021) "The Price of Nostalgia - America's Self-Defeating Economic Retreat", *Foreign Affairs*. May/June 2021, str.30.
- U.S. Department of the Treasury, Treasury International Capital System Data - Foreign Holders of U.S. Debt, Retrieved from <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>.
- US Census Bureau, Foreign Trade balance , Retrieved from <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> i https://www.census.gov/foreign-trade/Press-Release/current_press_release/exh1.pdf
- UNCTAD, "Trade and trade diversion effects of United States tariffs on China", (2019), Research Paper No. 37 UNCTAD/SER.RP/2019/9. Retrieved from <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publication-id=2569>
- Yalcin E., Felbermayr, G., Kinzius, L., (2017) "Hidden Protectionism: Non-Tariff Barriers and Implications for International Trade", publication 91, IFO Center for International Economics, Munich.